

**PROPTER VETERIS IURIS IMITATIONEM:
NOU ȘI VECHI ÎN MATERIE SUCCESORALĂ ÎN NOUL COD CIVIL (II)¹**

Mircea Dan BOB*

Résumé: *Propter veteris iuris imitationem? Qu'est-ce qu'il y a de nouveau en matière successorale dans le nouveau code civil roumain (II). La récente entrée en vigueur d'un nouveau code civil provoque une réflexion sur son caractère innovateur. Est-ce qu'il est vraiment un nouveau code ? La réponse est offerte en analysant son quatrième livre intitulé Des héritages et libéralités. Les dispositions nouvelles par rapport au code de 1864 seront identifiées suite à une analyse texte par texte, en faisant en même temps une synthèse d'actualité pour chaque problème envisagé.*

Cuvinte cheie: cod civil; codificare; drept succesoral; moștenire; rezervă; cotitate disponibilă; dezmoștenire; succesibil; opțiune succesorală; vocație succesorală; termen de opțiune; drept potestativ; prescripție; acceptare; renunțare; partaj; lichidare pasiv succesoral.

Mots-clefs: code civil; codification; droit des successions; succession; réserve; quotité disponible ; exhérédation ; successible ; option successorale ; vocation successorale ; terme d'option ; droit potestatif ; prescription ; acceptation ; renonciation ; partage ; liquidation du passif successoral.

Am analizat în prima parte a acestei expuneri² Dispozițiile referitoare la moștenire în general (Titlul I) și Moștenirea legală (Titlul II) din noul cod civil. Dezbaterile din Comisia juridică a Camerei Deputaților au adus între timp modificări și completări Proiectul Legii de punere în aplicare a codului, forma finală a Cărții a patra din noul cod civil fiind cea rezultată din ședința din 6 aprilie 2011. Această ultimă versiune a îndepărtat din cuprinsul art. 965 și 967 alin. 1 NCC propunerile noastre referitoare la reprezentarea renunțătorului. Motivele îndepărtării au fost multiple:

a) o observație venită din partea UNNPR, care a argumentat că – deși justă din punctul de vedere al rațiunii tehnicii succesoriale în discuție – posibilitatea de a reprezenta un renunțător ar genera întârzieri și incertitudini practice importante în exercitarea concretă a opțiunii;

b) o argumentare adusă de către profesorul Romeo Popescu, care – în timpul lucrărilor la cod din perioada 2006-2008 – observase cum în practică intervin între părinți și copii înțelegeri cu privire la modul în care ultimii vor veni la moștenire primilor. Astfel, ținând seama de valorile primite în timp de la părinți de către unul dintre copii și de faptul că celălalt s-a ocupat de îngrijirea părinților în vârstă, se face în majoritatea cazurilor o înțelegere între cei implicați: primul copil nu va mai veni la moștenirea părinților, mulțumindu-se cu ceea ce primise până atunci. Aranjamentele familiale cu astfel de rezultat se mai întâlnesc în practică și la familiile în care unii copii au plecat de la sat la oraș, cei plecați fiind considerați a nu mai avea legitimitatea morală și materială de a mai pretinde drepturi în moștenirea părinților de la țară. Or, deși reprezentarea renunțătorului satisface imperativul teoretic al menținerii egalității tulpinilor, rezultatul practic ar fi că nepoții de frate convenit renunțător să fie aduși de drept prin reprezentare la moștenirea în care înțelegerea familială echitabilă era alta³. Păreră noastră este că o astfel de argumentație duce la ignorarea regulilor mecanismelor legale specifice în materie de moștenire: pentru aranjamentele patrimoniale de mai sus există calea partajului de ascendent sau a altor donații și testamente. Acestea sunt tehnicile de soluționare a situațiilor factice invocate, tehnici care țin cont de necesitatea de a proteja rezervatarii și de a menține egalitatea între moștenitori ținuți la obligația de raport; altfel, raționamentul factic propus nesocotește regulile legale existente și încurajează la luarea în derizoriu a textelor din codul civil.

c) din perspectivă strict legislativă, introducerea în 2006 de către francezi a reprezentării renunțătorului a fost motivată de reglementarea încă din 2001 a altor două mecanisme, inexistente în noul cod român: posibilitatea de a face liberalități transgeneraționale și dreptul oricărui descendent de a renunța anticipat la acțiunea în reducere (art. 929 alin. 1 c.civ.fr.). Aici este, recunoaștem, argumentul decisiv pentru a elimina reprezentarea renunțătorului din forma actuală a noului cod⁴.

După această necesară actualizare, vom continua analiza punctuală a unor texte relevante ale Cărții a patra din noul cod civil⁵, ținând seama de modificările introduse prin Legea de punere în aplicare⁶.

4. Rezerva succesorală este o instituție specifică dreptului civil european continental, reflectând o concepție moștenită din dreptul clasic roman⁷: libertatea de a dispune este grevată de o anumită afecțiune familială, fiind limitată la o cotitate disponibilă.

ART. 1086 – **Noțiunea de rezervă succesorală.** Rezerva succesorală este partea din bunurile moștenirii la care moștenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinței defunctului, manifestată prin liberalități ori dezmoșteniri.

ART. 1087 – **Moștenitorii rezervatari.** Sunt moștenitori rezervatari soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenții privilegiați ai defunctului.

ART. 1088 – **Întinderea rezervei succesorală.** Reserva succesorală a fiecărui moștenitor rezervatar este de jumătate din cota succesorală care, în absența liberalităților sau dezmoștenirilor, i s-ar fi cuvenit ca moștenitor legal.

ART. 1089 – **Noțiunea de cotate disponibilă.** Cotitatea disponibilă este partea din bunurile moștenirii care nu este rezervată prin lege și de care defunctul putea dispune în mod neîngrădit prin liberalități.

Codul civil de la 1864 preluase în capitolul „Despre partea disponibilă a bunurilor și despre reducere” reglementarea napoleoniană. Art. 841 și 843 c.civ. puneau limite variabile intenției liberale a lui *de cuius*, în funcție de calitatea și numărul moștenitorilor legali desemnați de lege ca rezervatari⁸. Juristul identifica printr-o deducție simplă din aceste texte calitatea rezervatarilor (descendenții sau ascendenții privilegiați) și întinderea drepturilor lor respective. Legea nr. 319/1944 a venit opt decenii mai târziu să repare criticata preluare la 1864 a textelor franceze, ce se materializase într-un tratament succesoral derizoriu pentru soțului supraviețuitor⁹. Formularea art. 2 din Lege¹⁰ a fost însă diferită de cea a art. 841 și 843 C.civ., ceea ce a generat confuzie la implementarea noului rezervatar. O astfel de ezitare a vizat partea din moștenire din care se va deduce cota de rezervă a soțului supraviețuitor: din întreg sau din ce rămâne după ce descendenții își primesc rezerva lor? Imediat după 1944, autorii merseseră pe cea de-a doua soluție¹¹. După o serie de ezitări, drept de cetate a câștigat soluția profesorului Deak, care a fundamentat în 1989 concluzia că rezerva soțului supraviețuitor se va imputa asupra întregii moșteniri¹². Profesorul Chirică a propus acum un deceniu o altă rezolvare, încercând o absorbire a soțului supraviețuitor în logica caracterului colectiv al rezervei¹³. Punctul său de vedere nu a fost primit, obiectându-se că legiuitorul de la 1944 a conferit caracter individual rezervei soțului, regim deosebit de caracterul colectiv al celei a rezervatarilor reținuți la 1864 de codul civil¹⁴.

Acesta este, sintetic, stadiul problemei înainte de 1 octombrie 2011. Dificultățile întâmpinate ne apar acum oarecum normale, căci juristul român a trebuit să se confrunte la 10 iunie 1944 cu catapultarea soțului supraviețuitor în prim planul unei devoluțiuni succesorală legale bazate vocațional pe legătura de sânge. Altfel spus: regulile jocului (componenta claselor, întinderea drepturilor, cuantumul cotității disponibile și modul ei de determinare, calculul rezervei și repartizarea acesteia) fuseseră concertate pentru a păstra averea în familia de sânge; apariția bruscă a unei rude civile cu drepturi consistente i-a răsturnat întreaga logică și a generat controversile de felul celei tocmai evocate. Vom arăta într-un material ulterior dedicat rezervei soțului supraviețuitor cum și alți factori au mai concurat la pletora de soluții în materie.

Art. 1086 și 1089 NCC transpun în lege definițiile doctrinare ale profesorului Francisc Deak¹⁵. Codul civil român conține astfel pentru prima dată definițiile rezervei și cotității disponibile, în timp ce legiuitorul de la 1864 considerase suficientă soluția franceză a reglementării întinderii ultimei, fără a defini noțiunile. Art. 1087 NCC se înscrie în mișcarea de absorbire a Legii nr. 319/1944 în conținutul codului, pe care am evidențiat-o și în prima parte a studiului nostru¹⁶: soțul supraviețuitor este integrat enumerării legale a rezervatarilor. De menționat însă că forma trimisă Parlamentului în 2008 acorda rezervă și colateralilor privilegiați, chestiune respinsă ulterior de Comisia juridică a Camerei deputaților¹⁷. Criteriul unitar pentru determinarea cuantumului rezervei (art. 1088 NCC) este tot o consacrare legislativă a unei propuneri *de lege ferenda* la care se raliase profesorul Deak¹⁸ și pune capăt controversei mai sus semnalate. Ca urmare, indiferent de calitatea și numărul rezervatarilor, cotitatea disponibilă va fi mereu de $\frac{1}{2}$ iar rezervatarii vor primi o cotă dimensionată la jumătate din drepturile lor legale și imputată pe întreaga masă succesorală.

Textele în discuție se completează cu prevederile art. 1075 NCC, care lămuresc modul în care comisia din 2006-2008 a conceput dezmoștenirea:

ART. 1075 – Efectele. (1) În cazul dezmoștenirii soțului supraviețuitor, moștenitorii din clasa cu care acesta vine în concurs culeg partea din moștenire rămasă după atribuirea cotei cuvenite soțului supraviețuitor ca urmare a dezmoștenirii.

(2) Dacă, în urma dezmoștenirii, pe lângă soțul supraviețuitor, vin la moștenire atât cel dezmoștenit, cât și acela care beneficiază de dezmoștenire, acesta din urmă culege partea rămasă după atribuirea cotei soțului supraviețuitor și a cotei celui dezmoștenit.

(3) Atunci când, în urma dezmoștenirii, un moștenitor primește o cotă inferioară cotei sale legale, moștenitorul cu care vine în concurs culege partea care ar fi revenit celui dezmoștenit.

(4) Dacă, în urma dezmoștenirii, o persoană este înlăturată total de la moștenire, cota ce i s-ar fi cuvenit se atribuie moștenitorilor cu care ar fi venit în concurs sau, în lipsa acestora, moștenitorilor subsecvenți.

(5) Dispozițiile prevăzute la alin. (1) - (4) nu pot profita persoanelor incapabile de a primi legate.

Primul alineat nu ridică probleme: supraviețuitorul exheredat primește cota sa de rezervă.

Al doilea alineat este însă puțin mai dificil, din el deducându-se că vizează ipoteza în care dezmoștenitul este un rezervatar. *E.g.*, dacă moștenirea ar fi acceptată de soția S, de fiii A și B și se găsește un testament prin care A fusese dezmoștenit, atunci S va primi cota sa de succesori legal $\frac{4}{16}$ ($\frac{1}{4}$), fiul A va primi numai rezerva sa de

3/16 (1/2 din partea sa legală de 3/8) iar fiul B va primi restul: cota sa legală de 6/16 (3/8) plus restul de 3/16 rămas din exheredarea lui A. Soluția este consecventă cu poziția adoptată de profesorul Deak, consemnată și în alineatul secund al art. 964 NCC, conform căreia exheredarea nu implică, în lipsă de dispoziție expresă în testament, instituirea comoștenitorilor sau a categoriei subsecvente. Astfel se explică de ce, în exemplul redat, soția S și fiul B vor primi **cota lor legală** de $\frac{1}{4}$ și $\frac{3}{8}$, **nu rezervele** de $\frac{1}{8}$ și $\frac{3}{16}$. Am arătat deja în prima parte a studiului nostru cum această rezolvare a fost una izolată și contrară practicii tradiționale și autorilor clasici din dreptul succesoral român¹⁹. Al doilea alineat al art. 1075 NCC este aplicabil și dacă beneficiarul dezmoștenirii ar fi un rezervatar de ordin subsecvent (precum eventualul tată al lui *decuius* din exemplu de mai sus) sau vreunul dintre moștenitorii neprotejați prin rezervă.

Alineatul terț de la art. 1075 face aplicarea aceleași modalități de soluționare, restrânsă la cazul în care exheredatul este un rezervatar; revenindu-i numai rezerva, acesta va primi – evident – mai puțin decât cota sa legală de moștenire. În fine, cel de-al patrulea alineat acoperă ipoteza în care exheredatul nu este un rezervatar, reluând în partea a doua enunțul art. 964 alin. 2 NCC.

Prevederile ultimului alineat survin oarecum surprinzător față de întreaga construcție teoretică de până la acest punct. Textele ne arătasera până aici că beneficiarul (determinat conform art. 964 alin. 2 și 1075 alin. 1-4) unei dispoziții de dezmoștenire fără instituire expresă de legatari culege porțiunea în cauză în calitate de moștenitor legal. Alin. 5 pare a dărâma întregul eșafodaj, punându-l pe respectivul beneficiar sub incidența incapacităților de a primi prin legate. În realitate, nu trebuie mers atât de departe cu deducția logică, alineatul în cauză limitându-se la simpla fixare a unor cauze de incapacitate. Oricum, așa cum s-a arătat în doctrină²⁰, temeiul legal sau testamentar pe care beneficiarul dezmoștenirii culege bunurile în cauză este în final o chestiune de interes practic redus.

5. Opțiunea succesorală este reglementată în cuprinsul Titlului al IV-lea, dedicat transmisiunii și partajului moștenirii.

5.1. Secțiunea „Dispoziții generale” în materie de transmisiune debutează cu art. 1100 NCC:

ART. 1100 – **Noțiunile de opțiune succesorală și de succesibil.** (1) Cel chemat la moștenire în temeiul legii sau al voinței defunctului poate accepta moștenirea sau poate renunța la ea.

(2) Prin succesibil se înțelege persoana care îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală.

Textul explică conținutul noțiunii de opțiune succesorală și enunță totodată o regulă de bază în materie: libertatea opțiunii²¹. Alineatul întâi se concretizează în acest sens în secțiunea specială a acceptării moștenirii prin art. 1106 NCC²² iar în secțiunea referitoare la renunțare prin art. 1121 alin. 1 NCC²³. Toate trei textele sunt forme actualizate lingvistic ale art. 686, 696 și 697 C.civ.²⁴ Alineatul secund al art. 1100 NCC aduce ca noutate includerea în cod a definiției noțiunii de succesibil, practică până acum doar în jurisprudență și în doctrină. Observăm deci cum regulile de bază ale jocului au rămas aceleași: decesul unei persoane fizice activează pentru un cerc de persoane delimitat și ierarhizat de lege speranța, până atunci doar latentă, de a moșteni ceva după *de cuius* – succesibilii. Aceștia se afirmă ca titulari ai unei vocații legale sau testamentare eventuale. Acceptarea o transformă în vocație concretă, aparținând de acum unui succesor, în timp ce renunțarea o aneantizează retroactiv.

5.2. Caracteresle dreptului de opțiune succesorală sunt vizate de art. 1101 și 1102 NCC.

ART. 1101 – **Caracteresle juridice ale opțiunii**. Sub sancțiunea nulității absolute, opțiunea succesorală este indivizibilă și nu poate fi afectată de nicio modalitate.

ART. 1102 – **Vocația multiplă la moștenire**.

(1) Moștenitorul care, în baza legii sau a testamentului, cumulează mai multe vocații la moștenire are, pentru fiecare dintre ele, un drept de opțiune distinct.

(2) Legatarul chemat la moștenire și ca moștenitor legal își va putea exercita opțiunea în oricare dintre aceste calități. Dacă, deși nu a fost încălcată rezerva, din testament rezultă că defunctul a dorit să diminueze cota ce i s-ar fi convenit legatarului ca moștenitor legal, acesta din urmă poate opta doar ca legatar.

5.2.1. Caracterul principal indivizibil și cel pur și simplu al opțiunii succesorale sunt bunuri câștigate în literatura noastră de specialitate²⁵.

Indivizibilitatea este dedusă din teoria clasică a patrimoniului, conform căreia o persoană fizică are un singur patrimoniu unitar²⁶. Este normal prin urmare ca, la decesul ei, moștenitorii să nu poată opta diferit pentru componentele acestuia. În consecință, autorii noștri identifică în mod tradițional o serie de excepții de la caracterul indivizibil, printre care și ipoteza succesorului înzestrat cu vocație multiplă²⁷. Codul civil din 1864 nu avea un text dedicat problemei. Literatura de specialitate a ultimelor patru decenii o accepta totuși, invocând o decizie din 1972 a fostului Tribunal Suprem: „*Renunțarea la moștenirea legală nu operează și pentru legatul cu titlu particular* (s.n. – MDB). Dreptul legatarului cu titlu particular nu derivă din

lege ci din testament, încât beneficiarul unui atare legat nu este obligat să accepte succesiunea în termenele și cu procedura prevăzute de art. 685 și urm. C.civ.”²⁸ Autorii au aprobat această jurisprudență găsind un temei legal în dispozițiile art. 752 C.civ.: moștenitorul legal care renunță la succesiunea legală poate păstra donația sau poate cere legatul ce i s-a făcut, în limitele cotitășii disponibile²⁹. Textul a fost lecturat în sensul că un moștenitor legal care este concomitent și gratificat testamentar poate renunța la vocația sa legală și să vină la succesiune în calitatea de legatar³⁰. Ținând seama de ultraactivarea vechiului cod în baza art. 91 LPA, nu este lipsit de importanță să arătăm de ce am considerat eronată o atare fundamentare³¹:

- decizia Tribunalului Suprem de la care s-a pornit nu avea intenția să fixeze vreo excepție de la indivizibilitatea principială a opțiunii succesoriale. Regăsim acolo doar reflexul unei opinii azi abandonată, conform căreia legatarii particulari nu ar fi fost constrânși să opteze în termenul de șase luni prevăzut de art. 700 alin. 1 C.civ.³²;

- art. 752 C.civ. era situat în secțiunea din cod intitulată „Despre raporturi”. Autorii în cauză au susținut nu numai că textul ar întemeia soluția pe care o analizăm, dar și că ar include rezultatul unei neatenții din partea redactorilor din 1864. Concluzia pornea de la faptul că legiuitorul nostru a părăsit în art. 751 C.civ. sistemul francez al raportării legatelor (art. 843 C.civ.fr.³³), a tradus art. 1001 din Proiectul de cod civil italian al lui Pisanelli, apoi a uitat acest lucru pentru textele următoare. Ca urmare, art. 752, 754, 756 și 846 C.civ. – preluat *mots-à-mots* din Codul Napoléon – s-ar referi în mod greșit și la legat³⁴. Nu putem accepta decât parțial concluzia, raliindu-ne soluției la care ajunsese acum nouă decenii profesorul Alexandru Cerban:

„În ce privește art. 752 C.civ., el reglementează ipoteza când cel chemat la o succesiune renunță la moștenire; în acest caz, ca și un străin, renunțătorul este în drept să păstreze donația care i-a fost făcută de defunct pe când trăia sau să ceară legatul ce i s-a lăsat până la concurența cotitășii disponibile. Există vreo legătură între acest text și chestiunea de a ști dacă legatele sunt raportabile? Evident că nu, căci oricare ar fi soluția dată asupra acestei chestiuni, în toate cazurile rămâne exactă și juridică dispoziția art. 752 C.civ. Acest lucru este atât de adevărat încât și în Codul italian găsim art. 1003, care conține o dispoziție identică cu art. 752 din codul nostru, deși art. 1001 admite că numai donațiile sunt raportabile; pe de altă parte, în codul francez, art. 845 corespunzător textului nostru 752, a rămas neschimbat, deși art. 843 a fost modificat prin legea de la 24 martie 1898”³⁵.

Suntem și noi de părere că decizia Tribunalului Suprem se referea la cu totul altceva, iar art. 752 C.civ. nu era decât un text formal³⁶; acesta nu fundamenta alternativa analizată, ci se mulțumea numai la a-i exprima o aplicare.

Putem enunța deci trei chestiuni despre posibilitatea unui succesibil cu vocație multiplă de a se pronunța diferit cu privire la fiecare aspect al unei succesiuni deschise înainte de 1 octombrie 2011:

- a. este o excepție de la indivizibilitatea actului de opțiune;
- b. orientarea practicii judiciare³⁷ și a autorilor de specialitate francezi, români și din Québec³⁸ se manifestase în sensul acceptării acestei posibilități;
- c. își putea găsi la nevoie fundamentarea nu în art. 752 C.civ., ci în prevederile art. 650 C.civ.: „Succesiunea se deferă sau prin lege, sau după voința omului, prin testament”. Un act de opțiune vizează o succesiune, iar art. 650 C.civ. indica două feluri de succesiuni: legală și testamentară³⁹, fiecare deschizând posibilitatea unei opțiuni independente⁴⁰.

5.2.2. Acesta este stadiul problemei. Este momentul acum să analizăm art. 1102 NCC, care reglementează ipoteze derogatorii de la indivizibilitate. Articolul preia în alineatul întâi formularea art. 769 al. 2 C.civ.fr. (identică cu a art. 630 alin. 2 CCQ)⁴¹ și se completează cu teza întâia de la al doilea alineat: primul text permite succesibilului chemat la moștenire pe temeiuri multiple să opteze separat pentru fiecare; cel de-al doilea oferă succesibilului care are atât chemare legală cât și testamentară la același (aceleași) bun (bunuri) să aleagă una dintre vocații sau să le exercite concomitent. Consacrarea legală a soluției de la alineatul doi ne apare ca binevenită, cât timp – așa cum am arătat mai sus – codul civil al lui Cuza nu reglementa distinct problema. La coroborarea art. 1101 și 1102 NCC, rezumatul ar suna în felul următor: **opțiunea succesorală este indivizibilă în sensul că pentru o vocație de un singur tip este permisă o singură opțiune.**

În concluzie, în condițiile dispariției art. 650 C.civ. și a noii formulări din art. 1100 NCC, enunțul din art. 1102 era necesar pentru o întemeiere legală adecvată. Scopul art. 650 sub imperiul vechiului cod era aceea de a expune felurile devoluțiunii succesoriale. Referirea la acesta am identificat-o mai degrabă ca pe o soluție de avarie. Nu putem decât să salutăm includerea în noul nostru cod a unui text care consfințește expres și în mod direct alternativa tratată.

5.2.3. Pentru a termina expunerea privind art. 1102, observăm la teza a doua a alineatului secund o prevedere nouă: „Dacă, deși nu a fost încălcată rezerva, din testament rezultă că defunctul a dorit să diminueze cota ce i s-ar fi cuvenit legatarului ca moștenitor legal, acesta din urmă poate opta doar ca legatar”. Intenția comisiei care a amendat Proiectul din 2004 a fost de a introduce o ipoteză de dezmoștenire parțială a moștenitorilor legali. Observăm doar că reglementarea codului, fidelă în materie de dezmoștenire concepțiilor lui Francisc Deak, pare a-l contrazice introducând o exheredare parțială sub aspectul întinderii acesteia – chestiune neacceptată de profesor⁴².

5.3. Neexistând inițial un **termen de opțiune succesorală**, o neplăcută incertitudine plana la Roma asupra perspectivei creditorilor unei moșteniri de a-și recupera creanțele. Solicitat în acest sens, pretorul a luat aminte la ce se întâmpla în practică: testatorii obișnuiau să prevadă în testament obligația pentru erezii instituiți⁴³ de a accepta în termen de o sută de zile de la deschiderea moștenirii, sub sancțiunea exheredării și trecerii bunurilor la cei substituiți lor⁴⁴. Acest mod de a proceda i-a fost sursă de inspirație: la cererea creditorilor și a legatarilor interesați, el somează erezii instituiți prin testament să se manifeste în termenul stabilit de testator. Dacă ultimii nu acceptau în interiorul acestui *spatium deliberandi*, pretorul trimitea în posesiune pe următorii succesibili îndreptățiți sau – în absența acestora – pe creditorii petenți, care procedau la vinderea publică a bunurilor. Atât a putut interveni pretorul pentru a ameliora regimul dreptului civil. În dreptul pretorian însă⁴⁵, eliberat de constrângerile formaliste ale lui *ius civile*, orice succesibil trebuia să ceară pretorului trimiterea în posesiunea bunurilor moștenirii: copiii și părinții defunctului în termen de un an, celelalte rude în o sută de zile – sub sancțiunea trecerii bunurilor la categoria subsecventă. Ulterior, legislația lui Iustinian (sec. VI p.Chr.) unește regimul civil cu cel pretorian și fixează un interval unic de opțiune de un an pentru toți succesibilii; neobservarea termenului atrage însă acceptarea moștenirii pentru succesibilul indolent⁴⁶. Același termen cu aceleași efecte le instituie peste timp și noul cod civil român.

ART. 1103 – Termenul de opțiune succesorală.

(1) Dreptul de opțiune succesorală se exercită în termen de un an de la data deschiderii moștenirii.

(2) Termenul de opțiune curge:

a) de la data nașterii celui chemat la moștenire, dacă nașterea s-a produs după deschiderea moștenirii;

b) de la data înregistrării morții în registrul de stare civilă, dacă înregistrarea se face în temeiul unei hotărâri judecătorești de declarare a morții celui care lasă moștenirea, afară numai dacă succesibilul a cunoscut faptul morții sau hotărârea de declarare a morții la o dată anterioară, caz în care termenul curge de la această dată;

c) de la data la care legatarul a cunoscut sau trebuia să cunoască legatul său, dacă testamentul cuprinzând acest legat este descoperit după deschiderea moștenirii;

d) de la data la care succesibilul a cunoscut sau trebuia să cunoască legătura de rudenie pe care se întemeiază vocația sa la moștenire, dacă această dată este ulterioară deschiderii moștenirii.

(3) Termenului prevăzut la alin. (1) i se aplică prevederile cuprinse în cartea a VI-a referitoare la suspendarea și repunerea în termenul de prescripție extintivă.

5.3.1. Art. 700 C.civ., în forma sa originală de la 1864, prevedea un termen de opțiune de treizeci de ani⁴⁷. Acesta a fost redus în 1951 la șase luni iar textul a fost reform(ul)at în 1954⁴⁸: „Dreptul de a accepta succesiunea se prescrie printr-un termen de 6 luni socotit de la deschiderea succesiunii” (art. 700 alin.1). O serie de probleme s-au ridicat pe marginea acestui text⁴⁹:

- ce natură juridică are termenul de opțiune succesorală: este unul de prescripție extinctivă sau de decădere? S-a reținut prima calificare, evidențiindu-se formularea textului legal și faptul că un termen de decădere nu este susceptibil de întrerupere și de suspendare;

- ce consecințe are scurgerea termenului de opțiune față de lipsa de reacție a succesibilului: va putea sau nu să fie considerat el un renunțator tacit? Legislația a fluctuat asupra acestui aspect, practica și autorii au ezitat la rândul lor, după care lucrurile s-au așezat în sensul considerării succesibilului indolent ca fiind un *străin de moștenire*. În practica notarială (unde se dezbat majoritatea covârșitoare a succesiunilor), deși cei mai mulți s-au raliat soluției de mai sus, au existat și unele nuanțe. Unele încheieri au invocat caracterul necontencios al procedurii succesorală și au mers pe soluția de maximă prudență a suspendării acesteia, chiar dacă cel puțin un acceptant se prezentase; or, fostul art. 78 lit. a) din Legea nr. 36/1995⁵⁰ (actualmente art. 75 alin. 1 lit. a), în forma republicată⁵¹) dispunea suspendarea numai dacă, deși legal citați, niciun succesibil nu s-a mai prezentat sau dacă au abandonat procedura fără a cere eliberarea certificatului de moștenitor. În cealaltă extremă s-au situat încheierile finale care declarau renunțator tacit pe succesibilul ce nu reacționase în vreun fel.

- legatarii particulari intră sau nu sub incidența art. 700 alin. 1 C.civ.? Controversa a pornit de la un argument speculativ: textul referindu-se la „dreptul de a accepta succesiunea”, adică o *universalitate*, nu ar viza legatarul particular. Soluția a fost demontată cu contraargumente pertinente încă din 1956 de către Mircea Ionescu, reluate și îmbogățite de către profesorul Chirică în 1996, cărora li s-a raliat în 1999 și profesorul Deak. Un număr deloc neglijabil de autori și de practicieni au continuat totuși să marșeze pe soluția criticată.

Acesta fiind stadiul problemicii la 1 octombrie 2011, răspunde noul cod civil cu un regim novator? Analiza textelor sale ne va lămurii.

5.3.2. Formularea art. 1103 este rezultatul multiplelor amendamente aduse art. 840 din Proiectul de cod civil din 2004⁵² de către Comisia ce l-a amendat în 2006-2008.

Primul alineat al art. 1103 anunță un nou termen de exercitare a opțiunii succesorală: un an, față de cele șase luni fixate prin Decr.nr. 88/21.VI.1951 și păstrate în Proiectul din 2004. Intervalul a fost prelungit, fiind apreciat ca prea scurt.

Mai observăm eliminarea din art. 840 Proiect a referirilor la prescriere și prescripție. În intenția Comisiei de amendare, **termenul de la art. 1103 NCC este unul de decădere dintr-un drept potestativ**: trecerea unui an de zile stinge însăși posibilitatea succesibilului de a mai opta. Alineatul ultim al art. 1103 NCC îl supune cauzelor de repunere în termen și de suspendare de la prescripția extinctivă, ceea ce nu îi schimbă calificarea.

Deformația profesională ne face probabil să vedem drepturi peste tot, formulându-ne automat noțiunea de *drept* de opțiune succesorală ca *drept* potestativ. În realitate, avem de-a face mai degrabă cu o facultate secundară de a acționa asupra situației juridice născute din decesul unui titular de patrimoniu. Așa cum arăta unul dintre autorii codului, „dacă dreptul potestativ se exercită printr-un *act juridic unilateral* [...] care depinde exclusiv de voința titularului său, el este, în sine, imprescriptibil extinctiv, deoarece încălcarea lui este imposibilă juridic (subiectul pasiv nu poate să împiedice declarația unilaterală de voință), nedând naștere la un drept la acțiune; în acest caz, nu există drept la acțiune și, deci, dreptul potestativ este imprescriptibil extinctiv (desigur, el se poate stinge prin [...] decăderea titularului în caz de neuz, adică de neexercitare a dreptului [...]), însă aceasta reprezintă o chestiune distinctă de problema prescriptibilității drepturilor potestative)⁵³. Această abordare este racordată la o teoretizare necunoscută la momentul redactării codurilor civile moderne (sec. XIX), cunoscută dar ignorată în dreptul român postbelic și consacrată legislativ abia astăzi, la început de sec. XXI.

Ultima consecință ce se poate trage din textul analizat privește calitatea succesibilului care, prin ipoteză, a rămas inactiv pe toată durata termenului de opțiune. Analizând textele din materia acceptării și renunțării, vom vedea cum noțiunea de *străin de moștenire* nu își mai are locul: după scurgerea termenului de un an, succesibilul areactiv va fi în principiu un acceptant tacit (art. 1120 alin. 1 NCC) sau, prin excepție, va fi prezumat renunțător tacit (art. 1112 și 1113 alin. 2 NCC). Cert este însă că, în ambele situații, dreptul său de opțiune succesorală este stins. Acesta a fost motivul pentru care Comisia de amendare a eliminat alineatul patru al art. 840 Proiectul de Cod civil din 2004.

Momentele de la care poate începe să curgă termenul analizat sunt expuse detaliat la alineatul al doilea al art. 1103 NCC: elemente cunoscute⁵⁴, fără alt caracter de absolută noutate pentru dreptul nostru decât reunirea lor codificată. Art. 840 Proiect mai conținea un terț aliniat care consacrase una dintre ideile dragi lui Mihail Eliescu: opțiunea în scară. Celebrul civilist o inclusese în Proiectul de Cod civil din 1971⁵⁵; Comisia a decis în 2008 să o elimine, datorită complicațiilor pe care le-ar genera. Dincolo de relevanța argumentului practic invocat, apreciem că soluția lui Eliescu trebuia respinsă *ab initio*: exercitarea opțiunii succesoriale nu este

un concurs reverențios, ci unul de vocații existente și exercitabile concomitent – adică din momentul deschiderii succesiunii – indiferent de calitatea și rangul în care se găsesc succesibilii. Prin urmare, eliminarea alineatului menționat ilustrează intenția clară a legiuitorului ca termenul de opțiune să înceapă să curgă concomitent pentru toți succesibilii, fără a ține cont de temeiul și forța vocației acestora⁵⁶.

ART. 1104 - Prorogarea termenului. (1) În cazul în care succesibilul a cerut întocmirea inventarului anterior exercitării dreptului de opțiune succesorală, termenul de opțiune nu se va împlini mai devreme de două luni de la data la care i se comunică procesul-verbal de inventariere.

(2) Pe durata efectuării inventarului, succesibilul nu poate fi considerat moștenitor, cu excepția cazului în care a acceptat moștenirea.

Textul nu are vreo legătură cu ceea ce a fost acceptarea sub beneficiu de inventar, aceasta dispărând ca noțiune în noul cod. Este vorba aici de un articol ce nu figura în Proiectul din 2004. A fost considerat util pentru ipotezele când succesibilul are anumite îndoieli cu privire la conținutul patrimoniului succesoral și, mai înainte de a-și exercita dreptul de opțiune succesorală, solicită întocmirea inventarului.

Art. 1105 – Retransmiterea dreptului de opțiune. (1) Moștenitorii celui care a decedat fără a fi exercitat dreptul de opțiune succesorală îl exercită separat, fiecare pentru partea sa, în termenul aplicabil dreptului de opțiune privind moștenirea autorului lor.

(2) În cazul prevăzut la alin. (1), partea succesibilului care renunță profită celorlalți moștenitori ai autorului său.

Codul civil de la 1864 soluționase problema într-o manieră simplă și conformă situației generate: „moștenitorii celui care transmite o moștenire altora formează o singură persoană; de unde rezultă că ei nu pot lua decât o singură hotărâre în privința întregii moșteniri transmise. Unii n-ar putea să primească moștenirea, iar alții să o lepede, pentru că nici autorul lor n-ar fi putut să o primească numai *pro parte*”⁵⁷. Ca urmare, opțiunea succesibilului decedat înainte de a o exercita se transmitea erizilor săi, care puteau accepta sau renunța în intervalul rămas din termenul legal de deliberare al autorului lor⁵⁸. Dezacordul erizilor asupra variantei de opțiune era soluționat forțat de legiuitor: acceptare sub beneficiu de inventar⁵⁹. Criticile unanime au vizat contrazicerea libertății de opțiune instituită de art. 686 C.civ. și obligarea erizilor – prin soluția forțată a art. 693 C.civ. – la raportul unei eventuale donații consimțite de defunct succesibilului decedat⁶⁰.

Legiuitorul din 2009 a preluat una dintre soluțiile propuse *de lege ferenda* de către profesorul Deak și a divizat opțiunea retransmisă erezilor, de porțiunea virtuală convenită unui erede renunțător urmând a beneficia ceilalți coerezi acceptanți. Două observații decurg din această decizie legislativă:

a. soluția propusă este o revenire la rezolvarea dată de către Iustinian în consultația adresată unui oarecare Demosthenes în sec. VI⁶¹, apreciată și de către Alexandresco ca fiind mai justă⁶². În Franța, reforma succesorală din 2006 a înlocuit vechiul art. 782 Cod Napoléon (după care a fost tradus la noi art. 693 C.civ.) cu alineatul secund al art. 775: „Les héritiers de celui qui décède sans avoir opté exercent l'option séparément, chacun pour sa part”.

b. în practică, notarul public va conexe cele două moșteniri pentru a le dezbate succesiv. Dacă nu este posibilă conexarea și soluționarea succesivă a cauzelor⁶³, întâi se va dezbate succesiunea ultimului decedat, apoi cea a autorului comun (primul defunct). Exercițarea opțiunii față de moștenirea acestuia în condițiile art. 1105 NCC este concomitent un act de acceptare tacită a moștenirii succesibilului care a decedat fără a fi optat; dar pentru a beneficia de retransmitere este nevoie să se stabilească în prealabil că eredele respectiv are vocație concretă la averea succesibilului prematur dispărut.

5.4. Am observat la începutul acestei secțiuni cum regulile generale ale opțiunii succesoriale au rămas neschimbate: art. 1106 și 1121 alin. 1 NCC păstrează peste timp dispozițiile art. 775 și 785 Cod Napoléon⁶⁴, preluat la 1864 de către art. 686 și 696 C.civ.

ART. 1106 – **Libertatea acceptării moștenirii.** Nimeni nu poate fi obligat să accepte o moștenire ce i se cuvine.

ART. 1121 – **Efectele renunțării.**

(1) Succesibilul care renunță este considerat că nu a fost niciodată moștenitor.

(2) Partea renunțătorului profită moștenitorilor pe care i-ar fi înlăturat de la moștenire sau celor a căror parte ar fi diminuat-o dacă ar fi acceptat moștenirea.

Alineatul secund al art. 1121 NCC reia și completează în acord cu practica și literatura existente art. 697 C.civ.⁶⁵ O concluzie importantă reiese însă sub aspect terminologic din acest alineat, corelat cu art. 1065 alin. 2⁶⁶ și 1072 NCC⁶⁷. Există în literatura și în practica noastră o neclaritate în privința semnificației noțiunii de (drept de) acrescământ. Astfel, s-a considerat că renunțarea unui succesibil (*e.g.*, fiul defunctului) ar face să opereze acrescământul în favoarea comoștenitorilor săi

(ceilalți fii ai defunctului) într-o succesiune legală⁶⁸; că nedemnitățile unuia dintre cei trei fii ai defunctului ar face să opereze acrescământul în favoarea celorlalți doi⁶⁹; că predecesul unui legatar universal atrage caducitatea dispoziției făcute în favoarea sa și, în consecință, operarea acrescământului în favoarea celui alt legatar universal⁷⁰; că renunțarea unui legatar particular la legatul conjunctiv permite colegatarilor săi să dobândească prin acrescământ. Soluțiile citate și altele similare au fost întemeiate legal pe art. 697 și 929 C.civ.

Fără a intra în toate detaliile privind originile problemei și consecințele ei practice, expunem pe scurt concluziile la care am ajuns și care ne-au motivat alegerea făcută în textele noului cod. Din motive de ordin istoric – felul cum au fost receptate soluțiile dreptului roman și maniera în care juriștii le-au interpretat în fiecare țară –, noțiunea de acrescământ (numit și adăugire, creștere sau sporire) apare folosită în dreptul succesoral comparat pentru una, mai multe sau toate ipotezele similare din devoluțiunea legală și testamentară. Neclaritatea este prezentă și la Dimitrie Alexandresco, a cărui operă a influențat literatura și practica românești subsecvente. Lectura atentă a complexe sale analize⁷¹ arată că, deși nu a tranșat clar terminologic, a redus noțiunea de drept de acrescământ la aplicarea art. 929 C.civ.⁷² Neclaritatea persista și în forma din 2009 a noului cod civil român, unde art. 1072 NCC se intitula „Dreptul de acrescământ”.

Ca urmare, am intervenit la lucrările legii de punere în aplicare a noului cod pentru a clarifica chestiunea și am apreciat – în sensul în care și profesorul Deak considerase⁷³ – că numai ultima ipoteză exemplificată mai sus și reglementată în vechiul cod la art. 929 se încadrează la noțiunea de acrescământ. Fiii comoștenitori nu au nevoie de vreun drept de creștere pentru a împărți partea fratelui lor renunțător sau nedemn: o vor face în virtutea vocației la întreg conferite de regulile devoluțiunii succesoriale legale. La fel, legatarul universal va culege, în virtutea chemării testamentare la întreg, partea colegatarului său universal renunțător; raționamentul se aplică *mutatis mutandis* și legatarilor cu titlu universal. În sinteză, regula este următoarea: de ineficacitatea unei vocații legale sau testamentare beneficiază succesibilul/succesorul ale cărui drepturi urmau să fie desființate/reduce dacă ar fi fost eficace (sau, cum se mai spune, beneficiază succesibilul/succesorul din a cărui parte urma să fie plătită). Prin art. 99 pct. 11 din Legea nr. 71/2011 am modificat în acest sens denumirea marginală a art. 1072, din „Dreptul de acrescământ” în „Destinația bunurilor constituind obiectul unui legat ineficace”. În intenția codului din 2011, dispozițiile alineatului secund al art. 1065 NCC au caracter excepțional raportat la regula mai sus expusă; aplicarea acestora este redusă numai la legatul particular conjunctiv, determinat în condițiile primului alineat al aceluiași 1065.

ART. 1107 – Acceptarea moștenirii de către creditorii. Creditorii succesibilului pot accepta moștenirea, pe cale oblică, în limita îndeplinirii creanței lor.

Textul soluționează în sensul decis de profesorul Deak⁷⁴ controversa privind posibilitatea unui creditor al unui succesibil de exercita opțiunea acestuia pe cale oblică, pentru a-și recupera creanța. Profesorul Chirică adusese argumente pertinente împotriva acestei soluții, legate de caracterul potestativ și de cel pronunțat personal ale dreptului de opțiune⁷⁵. Obsevăm aici un detaliu ce pare a fi scăpat legiuitorului: poziția lui Deak și a somităților literaturii franceze și românești fusese formulată sub vechiul cod civil, în care termenul de opțiune era considerat a fi unul de prescripție extinctivă. Este normal ca autori francezi de marcă să susțină în continuare acest lucru, căci calificarea legală nu s-a schimbat în Franța în urma reformelor succesoriale din 2001 și 2006. Am văzut însă cum la noi art. 1103 NCC s-a orientat spre natura de drept potestativ. Ca urmare, argumentele profesorului Chirică legate de caracterul potestativ au primit în noul cod civil consacrare legală, iar soluția art. 1107 NCC contravine concepției adoptate la art. 1103 NCC.

ART. 1108 – Felurile acceptării.

(1) Acceptarea poate fi expresă sau tacită.

(2) Acceptarea este expresă când succesibilul își însușește explicit titlul sau calitatea de moștenitor printr-un înscris autentic sau sub semnătură privată.

(3) Acceptarea este tacită când succesibilul face un act sau fapt pe care nu ar putea să îl facă decât în calitate de moștenitor.

ART. 1109 – Înregistrarea actelor de acceptare. În situația în care acceptarea este făcută printr-un înscris autentic, declarația de acceptare se va înscrie în registrul național notarial, ținut în format electronic, potrivit legii.

ART. 1110 – Actele cu valoare de acceptare tacită.

(1) Actele de dispoziție juridică privind o parte sau totalitatea drepturilor asupra moștenirii atrag acceptarea tacită a acesteia. Sunt astfel de acte:

a) înstrăinarea, cu titlu gratuit sau oneros, de către succesibil a drepturilor asupra moștenirii;

b) renunțarea, chiar gratuită, în folosul unuia sau mai multor moștenitori determinați;

c) renunțarea la moștenire, cu titlu oneros, chiar în favoarea tuturor comoștenitorilor sau moștenitorilor subsecvenți.

(2) De asemenea, pot avea valoare de acceptare tacită a moștenirii actele de dispoziție, administrare definitivă ori folosință a unor bunuri din moștenire.

(3) Actele de conservare, supraveghere și de administrare provizorie nu valorează acceptare, dacă din împrejurările în care acestea s-au efectuat nu rezultă că succesibilul și-a însușit prin ele calitatea de moștenitor.

(4) Sunt considerate a fi de administrare provizorie actele de natură urgentă a căror îndeplinire este necesară pentru normala punere în valoare, pe termen scurt, a bunurilor moștenirii.

Art. 1108 și 1110 NCC nu aduc elemente esențialmente noi față de art. 689-691 din vechiul cod. Art. 1108 reia fidel fostul art. 778 Cod Napoléon⁷⁶ (modelul art. 689 din 1864), ce a devenit prin reforma succesorală franceză din 2006 art. 782 c.civ.fr.⁷⁷. Pentru alineatul terț a fost avut în vedere și art. 476 c.civ.it.⁷⁸ Art. 1110 NCC este o variantă revizuită a vechiului art. 691 C.civ., cu detalierile făcute în literatura de specialitate și având ca reper și prevederile art. 783 c.civ.fr.⁷⁹ (pentru primul alineat) și ale art. 784 alin. 1 c.civ.fr.⁸⁰ (pentru al treilea alineat).

Art. 1109 NCC este însă nou prin schimbarea ce o operează în procedura notarială: înființarea Registrului național de opțiuni succesorale. Acest registru electronic a fost în realitate funcțional încă din 2007, când UNNPR a făcut demersurile necesare pe lângă o companie informatică cu experiență în domeniu pentru a o asista la înființarea tuturor registrelor electronice necesare în vederea previzibilei intrări în vigoare a unui nou cod civil.

Caracter de relativă noutate în același domeniu al acceptării îl are art. 1111 NCC:

ART. 1111 – Declarația de neacceptare. Succesibilul care intenționează să îndeplinească un act ce poate avea semnificația acceptării moștenirii, dar care dorește ca prin aceasta să nu fie considerat acceptant, trebuie să dea în acest sens, anterior îndeplinirii actului, o declarație autentică notarială.

Am ales să-l calificăm ca fiind de o noutate relativă din două considerente:

a) codul nostru civil de la 1864 conținea un asemenea text la art. 707: „Dacă cu toate acestea, sunt în succesiune obiecte supuse stricăciunii, sau obiecte a căror conservare ar costa mult, eredele poate în calitate sa de persoană în drept a succede și fără să se poată zice că s-a făcut acceptare din parte-i, să ia autorizarea justiției ca să se vândă acele obiecte”. Dar acest text era component al procedurii acceptării sub beneficiu de inventar, reglementând o ipoteză susceptibilă de a apărea în interiorul termenului maximal de trei luni și patruzeci de zile: necesitatea de a valorifica bunurile succesorale perisabile, printr-un act de dispoziție ce să nu atragă acceptarea. Modificarea art. 700 în sensul reducerii drastice a termenului de opțiune succesorală de la treizeci de ani la șase luni a diminuat semnificativ utilitatea practică a termenului de inventar și de deliberare (art. 706 C.civ.), rămas tot de trei luni și patruzeci de zile; în plus, procedura succesorală a fost încredințată

notarilor de stat prin Decr. 40/1953. Cu contextul în care fusese conceput să funcționeze astfel profund schimbat, art. 707 C.civ. (ca și alte texte din secțiunea sa) nu a mai putut primi în a doua jumătate a sec. XX aplicarea frecventă pentru care fusese proiectat. Nu în ultimul rând, acceptarea sub beneficiu de inventar a dispărut, așa cum se va vedea imediat, din dreptul nostru succesoral (art. 1114 alin.2 NCC).

b) noțiunea de declarație de neacceptare nu era străină practicii noastre notariale. Este știut faptul că într-un număr foarte mare de cazuri notarul ajunge să fie sesizat pentru deschiderea procedurii succesoriale după epuizarea termenului de opțiune, când interesatii se confruntă cu necesități precum cea de a îndeplini formalitățile de publicitate imobiliară înainte de a înstrăina. Prudența izvorâtă din experiența profesională a dus la instalarea unei practici ce a devenit o cutumă: notarii îi puneau pe toți cei care nu acceptaseră în vreun fel și nici nu renunțaseră expres în interiorul termenului de șase luni să dea o declarație prin care afirmau faptul că nu au acceptat succesiunea. Se urmărea prin aceasta să se facă profilaxia unei anulări a certificatului de moștenitor prin invocarea retroactivă, după epuizarea termenului de opțiune, a unei acceptări tacite făcute în termen. Altfel spus, notarii încercau să se asigure că străinii de moștenire rămân definitiv străini. Acest sens al declarației de neacceptare dispăre sub imperiul noului cod pentru că dispăre însăși noțiunea de străin de moștenire: așa cum se va vedea imediat, renunțarea nu se prezumă (art. 1120 alin. 1 NCC), astfel că succesibilul indolent va fi un acceptant tacit.

Din aceste motive am afirmat că art. 1111 NCC, inspirat Comisiei din 2006-2008 de către art. 707 C.civ. și de art. 784 alin. 2 c.civ.fr.⁸¹, conține o noutate relativă. Textul dă un sens nou unei sintagme consacrate din practica notarială: *e.g.*, fiul defunctului care plătește din banii moștenirii impozitul aferent unui imobil succesoral nu va fi considerat acceptant tacit în sensul art. 1110 NCC dacă face, înainte de a achita, o declarație autentică notarială de neacceptare vizând respectiva plată. Mai observăm și cum declarația de neacceptare pe care o reglementează nu închide posibilitatea declarantului de a-și exercita ulterior opțiunea în orice fel, cât timp se mai găsește în interiorul termenului de la art. 1103 NCC.

ART. 1112 – Prezumția de renunțare

(1) Este prezumat, până la proba contrară, că a renunțat la moștenire succesibilul care, deși cunoștea deschiderea moștenirii și calitatea lui de succesibil, ca urmare a citării sale în condițiile legii, nu acceptă moștenirea în termenul prevăzut la art. 1.103. Citația trebuie să cuprindă, sub sancțiunea nulității acesteia, pe lângă elementele prevăzute de Codul de procedură civilă, și precizarea că, dacă succesibilul nu își exercită dreptul de a accepta moștenirea în termenul prevăzut la art. 1.103, va fi prezumat că renunță la moștenire.

(2) Prezumția de renunțare operează numai dacă citația i-a fost comunicată succesibilului cu cel puțin 30 de zile înainte de expirarea termenului de opțiune succesorală.

ART. 1113 – Reducerea termenului de opțiune

(1) Pentru motive temeinice, la cererea oricărei persoane interesate, un succesibil poate fi obligat, cu aplicarea procedurii prevăzute de lege pentru ordonanța președințială, să își exercite dreptul de opțiune succesorală înăuntrul unui termen stabilit de instanța judecătorească, mai scurt decât cel prevăzut la art. 1.103.

(2) Succesibilul care nu optează în termenul stabilit de instanța judecătorească este considerat că a renunțat la moștenire.

ART. 1120 – Forma renunțării

(1) Renunțarea la moștenire nu se presupune, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 1.112 și art. 1.113 alin. (2).

(2) Declarația de renunțare se face în formă autentică la orice notar public sau, după caz, la misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României, în condițiile și limitele prevăzute de lege.

(3) Pentru informarea terților, declarația de renunțare se va înscrie, pe cheltuiala renunțătorului, în registrul național notarial, ținut în format electronic, potrivit legii.

Alăturarea art. 1120 NCC, din secțiunea privind renunțarea la moștenire, la art. 1112 și 1113 NCC nu este întâmplătoare. În forma proiectată de Comisia de amendare a Proiectului din 2004, art. 1112 avea o redactare sensibil diferită și completa un cerc conceptual format din trei texte:

Art. 13 – **Renunțarea la drept.** Renunțarea la un drept nu se prezumă.

Art. 1112 – **Expirarea termenului de opțiune.** Succesibilul care nu a renunțat la moștenire în termenul de opțiune succesorală este considerat că a acceptat în mod tacit moștenirea

Art. 1120 – **Forma renunțării.** (1) Renunțarea la moștenire nu se presupune.

Instituind în Titlul preliminar al codului principiul de securitate juridică conform căruia un drept nu se pierde prin tăcere (art. 13 NCC), legiuitorul din 2006-2008 a tras din acesta o concluzie simplă în materie de opțiune succesorală: **renunțarea la moștenire nu poate fi decât expresă.** Noua regulă a jocului se situa astfel diametral opus față de regimul vechiului cod civil, făcând să dispară noțiunea de străin de moștenire și lăsând fără obiect discuțiile pe marginea art. 700 alin. 1 C.civ. Dezbaterile ulterioare din Parlament au trebuit să țină seama de o observație

importantă, venită din partea UNNPR: ideea de a nu pierde dreptul printr-o simplă inacțiune este una generoasă teoretic, dar susceptibilă de a genera dificultăți practice importante. S-a apreciat că noua regulă este susceptibilă de a jena soluționarea unei moșteniri, prin incertitudinea pe care o poate întreține într-o ipoteză concretă cu privire la calitatea tuturor succesibililor (toți fiind prezumtiv acceptanți). Mai mult, s-a estimat că o rea credință abil condusă în scop șicanator de către unul dintre succesibili ar putea duce respectiva dezbatere într-o stare de șah permanent⁸². Comisia juridică a Camerei Deputaților a ținut seama de această observație, ajungându-se prin dezbateri la forma revizuită din codul promulgat în anul 2009:

ART. 1112 – Presumția de renunțare. Este prezumat, până la proba contrară, că a renunțat la moștenire succesibilul care, deși cunoștea deschiderea moștenirii și calitatea lui de succesibil, ca urmare a notificării sale în condițiile legii, nu acceptă moștenirea în termenul prevăzut la art. 1.103.

Lucrările din lunile aprilie-mai 2010, desfășurate în cadrul Comisiei de redactare a Legii de punere în aplicare, au dus la modificarea și completarea art. 1112 și 1120 NCC.

Astfel, cuvântul *notificare* a fost înlocuit cu *citare*, pentru că notificarea poate fi făcută de o persoană interesată (comoștenitor sau debitor), iar nu de către instanță sau notarul public. Or, legiuitorul a prezumat renunțarea ca urmare a îndeplinirii unei proceduri judiciare sau notariale, iar nu prin notificarea adresată de un moștenitor către alt succesibil cu care ar urma să vină la succesiune. Această modificare terminologică s-a făcut și pentru corelare cu terminologia agreată de Comisia de redactare a LPA pentru formularea modificată a fostului art. 75 din Legea nr. 36/1995. S-a mai ajuns la concluzia că în citație trebuie să se menționeze, pe lângă elementele prevăzute de lege, și faptul că, dacă nu-și exercită dreptul de a accepta în termenul prevăzut de art. 1103, succesibilul va fi prezumat că renunță la moștenire.

S-a mai adăugat și un alineat secund la art. 1112 NCC: „Presumția de renunțare operează numai dacă citația i-a fost comunicată succesibilului cu cel puțin trei luni înainte de expirarea termenului de opțiune succesorală”. Textul a izvorât din preocuparea de a da efectiv succesibilului citat timpul necesar pentru a reacționa. Termenul a fost redus de la trei luni la numai treizeci de zile, la propunerea Comisiei juridice a Camerei Deputaților.

În fine, alineatul întâi al art. 1120 NCC a fost completat la inițiativa Comisiei de redactare a LPA: s-a acoperit și cazul prevăzut la art.1112, astfel încât să nu existe posibilitatea să se deducă faptul că unica formă de renunțare este cea prevăzută de art.1120 alin.(2).

Aceasta a fost odiseea textelor în discuție. Forma lor finală a fost fixată prin art. 99 pct. 18 și 21 ale LPA. La o privire concluzivă, observăm cum art. 13, 1112 și 1120 se suțineau reciproc în 2008 pentru a face funcțională o concepție cu privire la opțiunea succesorală: renunțarea nu se prezumă (13, aplicat de 1120) și, pe cale de consecință, cel care nu a renunțat expres este un acceptant tacit (1112). Reformularea art. 1112 reținută în varianta din 2009 a codului a urmărit ameliorarea regimului dar a destabilizat formula de echilibru inițială. Tulburarea a trebuit să fie aplanată prin măsuri de reechilibrare a textelor, luate prin legea de punere în aplicare și modificare a codului. Dar care este atunci la nivelul lui 1 octombrie 2011 regimul stabilit de cele trei texte? De două aspecte trebuie ținut seama pentru a răspunde:

a) în practică, majoritatea moștenirilor se dezbat după expirarea termenului de opțiune. Ca urmare, termenul prevăzut la alin. 2 al art. 1112 NCC pentru efectuarea procedurii de citare a succesibililor va fi depășit și prezumția de renunțare nu va mai putea fi construită;

b) procedura are oricum ca rezultat o fragilă prezumție relativă, susceptibilă de probă contrară.

Concluzionăm că rata de aplicare concretă a renunțării tacite instituite la art. 1112 NCC va fi suficient de redusă pentru a nu modifica funcționarea regulii intenționate de Comisia din 2006-2008: **lipsa de reacție din partea unui succesibil îl așează în postura de acceptant tacit**. Așa cum anticipam ceva mai sus, regimul instituit de noul cod civil român în această materie este reeditarea fidelă peste timp a reformei opțiunii tutelată de Iustinian în sec. VI. Împăratul bizantin avea nevoie de resurse financiare pentru a-și susține efortul militar de refacere a unității Imperiului Roman; transformarea succesibilului indolent din renunțător tacit (cum era până la Iustinian) în acceptant tacit a mărit baza de impozitare, prin supunerea la capitația de 5% a cetățenilor neglijenți în privința moștenirilor la care au vocație. Nivelul scăzut al impozitului succesoral în stadiul din 2008 al legislației românești ne arată că nu acestea au fost motivele pentru care s-a schimbat regula în materie⁸³. Motivația se află în intenția principală sintetizată la art. 13 NCC – de a nu permite pierderea unui drept prin simpla tăcere a titularului acestuia.

Pentru a epuiza problema jocului acceptare-renunțare în noul cod civil, mai trebuie examinate prevederile art. 1113 NCC. Primul alineat conține o prevedere nouă pentru dreptul nostru succesoral: prin excepție de la art. 1101 și 1106 NCC (liberitatea acceptării sau renunțării), motive temeinice pot justifica obligarea pe cale de ordonanță președințială a succesibilului de a se pronunța înainte de expirarea termenului de opțiune de la art. 1103 NCC. Alineatul al doilea îl declară renunțător la moștenire pe succesibilul care a rămas inactiv pe durata termenului redus conform primului alineat.

ART. 1114 – Efectele acceptării

(1) Acceptarea consolidează transmisiunea moștenirii realizată de plin drept la data decesului.

(2) Moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporțional cu cota fiecăruia.

(3) Legatarul cu titlu particular nu este obligat să suporte datoriile și sarcinile moștenirii. Prin excepție, el răspunde pentru pasivul moștenirii, însă numai cu bunul sau bunurile ce formează obiectul legatului, dacă:

a) testatorul a dispus în mod expres în acest sens;

b) dreptul lăsat prin legat are ca obiect o universalitate, cum ar fi o moștenire culeasă de către testator și nelichidată încă; în acest caz, legatarul răspunde pentru pasivul acelei universalități;

c) celelalte bunuri ale moștenirii sunt insuficiente pentru plata datoriilor și sarcinilor moștenirii.

(4) În cazul înstrăinării bunurilor moștenirii după deschiderea acesteia, bunurile intrate în patrimoniul succesoral prin efectul subrogației pot fi afectate stingerii datoriilor și sarcinilor moștenirii.

Alineatul întâi nu este o noutate, conținând o formulare acceptată în literatura noastră sub imperiul vechiului cod civil și preluată, sub aspectul redactării textului, din art. 645 CCQ⁸⁴.

Alineatul secund este însă o schimbare a regimului tradițional practicat sub vechiul cod civil, ce fusese preluat din Codul civil francez de la 1804, la rândul său purtător al soluției dreptului roman: succesorul universal continuă persoana defunctului, patrimoniul său și al defunctului confundându-se ca urmare a acceptării principial pură și simplă. Succesibilul putea, în mod excepțional, să blocheze confuziunea patrimoniilor și accederea creditorilor succesoralii la activul său personal prin declanșarea procedurii de acceptare sub beneficiu de inventar (art. 704-723 C.civ.). Aceste coordonate ale efectelor acceptării au dispărut pentru moștenirile deschise după 1 octombrie 2011. Art. 1114 alin. 2 NCC limitează exclusiv la activul moștenirii posibilitatea creditorilor succesoralii de a-și recupera creanțele. Acest regim pune la adăpost pe succesibilii care ignoră de bună credință existența unui pasiv succesoral neconvenabil. Soluția este binevenită într-o perioadă de criză economică, unde credite nerambursate de către *decius* și necunoscute succesibililor le pot ocaziona surprize nedorite. Excepția este reglementată la art. 1119 alin. 2 NCC, unde legea face din succesibilul culpabil un acceptant forțat pur și simplu⁸⁵.

Cel de-al treilea alineat reiterează cunoscuta (art. 775 și 909 C.civ.) regulă a scutirii legatarilor particulari de suportarea pasivului moștenirii. Cazurile de excepție de la literele a-c se completează, în intenția legiuitorului, cu dispozițiile de la garanții, pentru că în 2006-2008 s-a eliminat din textul art. 845 alin. 3 Proiect 2004 referirea la grevarea cu garanții sau alte sarcini reale⁸⁶.

În fine, ultimul alineat a fost introdus special de Comisia de amendare a Proiectului 2004, considerat a fi o soluție importantă în cazul înstrăinării bunurilor moștenirii după deschiderea acesteia.

5.3bis. Sinteza schimbărilor operate în materia opțiunii succesorală este acum atât posibilă, cât și necesară.

Acceptarea sau renunțarea la o moștenire rămâne o alegere cu caracter pronunțat personal a succesibilului (art. 1101 alin. 1 și 1106 NCC), contrazis numai de prevederile art. 1107 NCC. Dreptul său este unul potestativ, a cărui exercitare nu va putea fi forțată decât de propria culpă⁸⁷: renunțarea tacită de la art. 1111 și 1113 alin. 2, respectiv cazul actelor de rea credință reglementate în art. 1119 alin. 1 NCC. Lipsa de reacție a succesibilului în termenul de decădere de un an de zile (art. 1103 NCC) îl aduce în postura de acceptant tacit (art. 1120 alin. 1 NCC).

Acceptarea expresă (art. 1108 alin. 2 NCC) sau tacită (art. 1108 alin. 3, 1110 și 1120 alin. 1 NCC) nu duce la confundarea patrimoniului moștenitorilor cu cel al defunctului (art. 1114 alin. 2 NCC). Mai mult, conform art. 1143 alin. 2 NCC⁸⁸ coroborat cu art. 680 alin. 1 NCC⁸⁹, partajul a primit caracter translativ; aceasta înseamnă că, pe durata cuprinsă între deschiderea moștenirii și data partajului, patrimoniul se va transmite de la *de cuius* la indiviziunea succesorală (art. 1114 alin. 1 NCC), se va lichida pasivul succesoral, urmând ca succesorii să dobândească începând cu data partajului numai activul. Noul cod conține câteva dispoziții relative la inventarierea și măsurile speciale referitoare la bunurile succesorală, inspirate de art. 71-74 din Legea nr. 36/1995 (abrogate prin art. 230 lit. b) din Legea nr. 71/2011). Procedura completă a lichidării pasivului succesoral a fost însă lăsată pe seama modificărilor ce sunt în curs de a fi aduse Legii nr. 36/1995 a notarilor publici și activității notariale. Art. 68 din Proiectul de modificare a acesteia dispune introducerea după art. 78 a unui nou art. 78¹:

Art. 78¹. – (1) Dacă prin lege nu se prevede altfel, la cererea moștenitorilor legali sau testamentari notarul public poate proceda la lichidarea pasivului succesoral, înstrăinarea activului sau partajarea și atribuirea bunurilor, potrivit acordului moștenitorilor.

(2) Procedura de lichidare a pasivului succesoral de către notarul public se stabilește prin regulamentul de punere în aplicare a legii.”

Intenția este ca această procedură să aibă ca model art. 776-835 CCQ.

6. Concluziile finale sunt în sensul îndreptării noului cod civil de a-și arbora adjectivul inițial. Am remarcat la fiecare dintre textele selectate pentru analiză cum legiuitorul a menținut ceea ce i-a părut corespunzător din codul vechi, apoi a inovat reținând pașii înaintea făcuți în legislația, literatura și jurisprudența română și comparată (preponderent franceză, din Québec și italiană). Rezultatul este o inovație prudentă și care s-a dorit a fi atentă la cerințele și posibilitățile de asimilare specifice societății românești. Practica și analizele teoretice ulterioare ne vor spune în ce măsură s-a reușit și vor aprecia calitatea lucrărilor desfășurate.

¹ Prezentul text este forma extinsă a comunicării prezentate în cadrul conferinței internaționale bienale organizate de Facultatea de Drept și Științe administrative a Universității de Vest, desfășurată la Timișoara, în perioada 28-29 octombrie 2010.

* Mircea Dan BOB, Lector, Facultatea de Drept a UBB Cluj-Napoca, membru în Comisia de elaborare a Noului Cod civil (2002-2003), respectiv a Legii de punere în aplicare a Noului Cod civil (2010); mirceabob@law.ubbcluj.ro

² Publicată în SUBB nr. 4/2010, <http://studia.law.ubbcluj.ro/articol.php?articollid=354>.

³ V. înregistrarea prezentării video făcute la INM, în data de 8 septembrie 2011, disponibilă online pe situl: <http://www.inm-lex.ro/NCC/video1.html>.

⁴ Argumentul naște însă întrebarea dacă, în loc să se elimine justa reprezentare a renunțatorului, nu ar fi trebuit să fie introduse renunțarea anticipată la moștenire și liberalitățile transgeneraționale? Nu cumva ar fi fost satisfăcute astfel ipotezele de la punctul b)?

⁵ Publicat inițial în M.of. nr. 511/24 iulie 2009 și republicat, ca urmare a modificărilor aduse de Legea nr. 71/2011, în M.of. nr. 505/15 iulie 2011.

⁶ Legea nr. 71/3 iunie 2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M.of. nr. 409/10 iunie 2011.

⁷ Rezultată din practica tribunalului centumvirilor în materie de petiție de ereditate, inaugurată începând din sec. III a.Chr. și concretizată legislativ în anul 40 a.Chr. prin adoptarea *lex Falcidia* (pentru detalii, v. VI. Hanga, M.D. Bob, *Curs de drept privat roman*, Universul juridic, București, 2011, p. 219-220, nr. 11.2).

⁸ Art. 841 – „Liberalitățile, fie făcute prin acte între vii, fie făcute prin testament, nu pot trece peste jumătatea bunurilor dispunătorului dacă la moarte-i lasă un copil legitim; peste o a treia parte, dacă lasă doi copii; peste a patra parte, dacă lasă trei sau mai mulți.” și art. 843 – “Liberalitățile, prin acte între vii sau prin testament, nu pot trece peste jumătatea bunurilor, dacă în lipsa de descendenți, defunctul lasă tata și mama sau peste trei sferturi, dacă lasă numai pe unul din părinți”.

⁹ Pentru detalii, v. Ion Rosetti-Bălănescu, Alexandru Băicoianu, *Drept civil român. Regimuri matrimoniale. Succesiuni. Donațiuni. Testamente*, Socec, București, 1948, p. 252-253 nr. 601 și 603. V. și detaliile oferite în prima parte a acestui studiu: Mircea Dan Bob, *Propter veteris iuris imitationem*: nou și vechi în materie succesorală în noul cod civil (I), în SUBB nr. 4/2010, <http://studia.law.ubbcluj.ro/articol.php?articollid=354>, nr. 3.7.

¹⁰ „Liberalitățile făcute de soțul predecedat nu vor putea trece peste jumătate din drepturile prevăzute la art. 1, în favoarea soțului supraviețuitor”.

- ¹¹ Bălănescu, Băicoianu, *op.cit.*, p. 694 nr. 1687 și p. 697-698 nr. 1695; Mihail Eliescu, *Curs de succesiuni* (ediția 1947, republicată sub îngrijirea Cristinei Mihaela Crăciunescu), Humanitas, București, 1997, p. 154-155; id., *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei RSR, București, 1966, p. 338-339.
- ¹² Francisc Deak, *Stabilirea drepturilor succesoriale ale ascendenților privilegiați și colateralilor privilegiați în concurs cu soțul supraviețuitor (II)*, RRD 4/1989, p. 33-35: rezerva soțului se impută pe întreg, cea a descendenților sau a ascendenților privilegiați se impută pe restul rămas și cota liberă astfel determinată este cotitatea disponibilă.
- ¹³ Dan Chirică, *Caracterul colectiv al rezervei și consecințele practice ale acestuia*, SUBB 1/2003, p. 33-37. A propus astfel adunarea cotei de rezervă determinate conform art. 2 din Legea 319/1944 cu cea determinată de art. 841 C.civ. (sau 843, după caz); rezerva globală rezultată prin această adunare folosește la delimitarea cotității disponibile și se va împărți în concret între rezervatari aplicând regulile de devoluțiune legală ale art. 1 L. 319/1944 și art. 669-670 C.civ. (v. și *Drept civil. Succesiuni și testamente*, Rosetti, București, 2003, p. 306-308 și 314).
- ¹⁴ Romeo Popescu, *Dreptul de moștenire. Limitele dreptului de a dispune prin acte juridice de bunurile moștenirii*, Universul juridic, București, 2004, p. 160.
- ¹⁵ Francisc Deak, *Tratat de drept succesoral*, Actami, București, 1999, p. 335-336 nr. 194.
- ¹⁶ Mircea Dan Bob, *loc.cit.supra*.
- ¹⁷ Trebuie precizat că s-a modificat astfel forma inițială a art. 1087 NCC, dar s-a uitat să se opereze elidarea corespunzătoare și la art. 1126 NCC. Calitățile de sezinar și de rezervatar sunt corelate în logica lor instituțională: ca urmare, retragerea în 2009 a colateralilor privilegiați dintre rezervatari trebuia să fie urmată de ștergerea lor dintre sezinari, lucru care s-a făcut abia prin LPA (art. 99 pct. 23 Legea nr. 71/2011).
- ¹⁸ Francisc Deak, *op.cit.*, p. 352.
- ¹⁹ Mircea Dan Bob, *op.cit.* nr. 3.5.
- ²⁰ Michel Grimaldi, *Droit civil. Libéralités. Partages d'ascendants*, Litec, Paris, 2011, p. 360 nr. 1474.
- ²¹ V. și art. 630 CCQ: „Tout successible a le droit d'accepter la succession ou d'y renoncer”.
- ²² ART. 1106 – **Libertatea acceptării moștenirii**. Nimeni nu poate fi obligat să accepte o moștenire ce i se cuvine.
- ²³ ART. 1121 – **Efectele renunțării**.
(1) Succesibilul care renunță este considerat că nu a fost niciodată moștenitor.
(2) Partea renunțătorului profită moștenitorilor pe care i-ar fi înlăturat de la moștenire sau celor a căror parte ar fi diminuat-o dacă ar fi acceptat moștenirea.
- ²⁴ Art. 686 – Nimeni nu este obligat de a face acceptarea unei moșteniri ce i se cuvine. Art. 696 – Eredele care renunță este considerat că n-a fost niciodată erede. Art. 697 – Partea renunțătorului profită coerezilor săi; dacă este singur, succesiunea trece la gradul următor.
- ²⁵ V. Deak, *Tratat*, p. 435 nr. 259 și p. 441 nr. 261; Chirică, *Drept civil*, p. 378 nr. 501 și 502; Dumitru Macovei, Iolanda Elena Cadariu, *Drept civil. Succesiuni*, Junimea, Iași, 2005, p. 221-223 nr. 3 și 4..
- ²⁶ Pentru detalii, v. Ovidiu Ungureanu, Cornelia Munteanu, *Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale*, Hamangiu, București, 2008, p. 9-10 nr. 10.
- ²⁷ Eliescu, *Transmisiunea și împărțea moștenirii în dreptul RSR*, Ed. Academiei, București, 1966, p. 91; Deak, *op.cit.*, p. 436; Chirică, *op.cit.*, p. 378; Macovei, Cadariu, *op.cit.*, p. 221.

- ²⁸ TS civ., dec. 1984/ 24.X.1972, în *Repertoriu ... 1969-1975*, p. 202 nr. 507. De menționat că în același sens se decisese și de către C.Ap. Craiova I, dec. 86/1887, în *Dreptul 1888.143*; Cas. I, dec. 660/1938, în F. Mihăilescu, S.C. Popescu, *Jurisprudența ICCJ ... 1934-1943*, București, 1944, p. 444.
- ²⁹ Conform textului original: "Eredele ce renunță la succesiune poate popri darul, sau a cere legatul ce i s-a făcut, în limitele cotității disponibile".
- ³⁰ V. autorii citați la nota 27.
- ³¹ Pentru detalii, v. *Nota noastră critică la sent.civ. nr. 4196/2.IV.2001 a Judecătorei sect. 2 București*, în *Pandectele Române 2/2002*, p. 192-193.
- ³² Pentru critica acesteia, v. Deak, *op.cit.*, p. 443-445; Chirică, *op.cit.*, p. 387 nr. 518.
- ³³ Este vorba de textul din forma de la 1804 a Codului Napoléon. Legea din 24 martie 1898 a modificat art. 843 pentru ca legatele să fie expres prezumate a fi făcute cu dispensă de raport, iar Legea n°2006-728 du 23 juin 2006 i-a amenajat formularea fără a-i afecta substanța sub aspectul care ne interesează:
- „Tout héritier, même ayant accepté à concurrence de l'actif, venant à une succession, doit rapporter à ses cohéritiers tout ce qu'il a reçu du défunt, par donations entre vifs, directement ou indirectement ; il ne peut retenir les dons à lui faits par le défunt, à moins qu'ils ne lui aient été faits expressément hors part successorale.
- Les legs faits à un héritier sont réputés faits hors part successorale, à moins que le testateur n'ait exprimé la volonté contraire, auquel cas le légataire ne peut réclamer son legs qu'en moins pregnant".
- ³⁴ „[...] în art. 752, 754, 756 și 846 trebuie suprimate cuvintele care se referă la raportul legatelor" (Matei Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, 1921, p. 272). V. și Cas. I, dec. 46/1915, în *Jurisprudența Română 1915*, p. 180; Mihai G Rarincescu, *Curs de drept civil pentru anul IV licență. Succesiunile (ab intestato și testamentare). Donațiunile*, București, 1945, p. 429-430; Deak, *op.cit.*, p. 396 nota 196; Chirică, *op.cit.*, p. 489 nr. 667.
- ³⁵ Alexandru Cerban, *Notă la dec. 1139/1921 a Cas. I civ.*, în *Curierul judiciar 1922*, p. 217.
- ³⁶ Rosett-Bălănescu, Băicoianu, *op.cit.*, p. 378 nr. 946; v. și p. 710-711 nr. 1717-1718.
- ³⁷ "[...] Soția (legatară universală) poate, renunțând la legat, să moștenească întreaga masă succesorală în calitatea ei de succesoare legală" (Trib.jud. Suceava, dec. 839/12.VIII.1980, în *RRD 3/1981*, p. 60); „prin opțiune, legatarul a renunțat la calitatea de moștenitor testamentar și a acceptat succesiunea legală [...]" (Trib.jud. Suceava, dec.civ. 736/26.VI.1984, în *RRD 12/1984*, p. 73); C.Ap. București IV civ., dec. 451/1999 în *Curtea de Apel București. Culegere de practică judiciară în materie civilă 1999*, p. 151-153. Soluția se sprijină și pe un argument de tradiție juridică: „După principiile admise în Codul Caragea, moștenitorul poate să păstreze moștenirea și legatul date lui, sau numai pe unul dintr-însele, după cum îi va conveni. Primirea legatului nu implică *eo ipso* renunțarea la moștenire" (C.Ap. Galați I, dec. 144/1886, în *Dreptul 1887*, p. 614).
- ³⁸ V. și François Terré, Yves Lequette, *Droit civil. Les successions. Les libéralités*, Dalloz, Paris, 1997, p. 539. „Dacă compunerea succesiunii defunctului este de natură a da loc la deschiderea unui drept de reîntoarcere legală în folosul adoptatorului donator (art. 316-317 C.civ., abrogate în 1954 – n.ns. MDB), acesta va putea refuza succesiunea anormală, acceptând însă pe cea de drept comun sau viceversa. Se poate spune că în această ipoteză există două succesiuni, în privința cărora succesibilul poate lua hotărâri *independente*. Însă, acceptările respective sunt indivizibile" ((Rosett-Bălănescu, Băicoianu, *op.cit.*, p. 295 nr. 719). Soluție este acceptată și în Québec, ca o atenuare a principiului indivizibilității opțiunii, deși dreptul de retur a fost de asemenea abrogat de noul lor cod civil în 1994, (Germain Brière, *Droit des successions*³, ed. revăzută și actualizată de Jacques Beaulne, Wilson & Lafleur, Montréal, 2002,

- p. 83-84 nr. 138). Doctrina a mers chiar mai departe, acceptând să vadă în art. 736 CCQ un text care lasă să se înțeleagă existența cumulului de vocații succesoriale și posibilitatea de a exercita opțiuni distincte când un legatar cu titlu universal este concomitent și moștenitor legal: “Les biens que le testateur laisse sans en avoir disposé, ou à l'égard desquelles les dispositions sont privées d'effet, demeurent dans sa succession *ab intestat* et sont dévolus suivant les règles relatives à la dévolution légale des successions”.
- ³⁹ „Această dualitate a modurilor de transmisiune este prevăzută de art. 650, după care succesiunea se deferă sau prin lege, sau după voința omului, prin testament’.” (Rosett-Bălănescu, Băicoianu, *op.cit.*, p. 218 nr. 500)
- ⁴⁰ Ceea ce nu constrânge în practică pe succesibili să menționeze expres în fiecare caz vocația pe care o vizează prin opțiune; eventuala distincție între temeiuri este cea care trebuie să apară expres.
- ⁴¹ „Toutefois, celui qui cumule plus d'une vocation successorale à la même succession a, pour chacune d'elles, un droit d'option distinct.”
- ⁴² „Noțiunea de exheredare se utilizează numai dacă moștenitorul legal este *înlăturat* de la moștenire (în limitele permise de lege), nu și atunci când se micșorează numai emolumentul moștenirii prin legate cu titlu particular sau cu titlu universal dar care nu epuizează cotitatea disponibilă” (Deak, *op.cit.*, p. 299 nota 177).
- ⁴³ În dreptul roman, prin erede instituit se înțelege continuatorul persoanei defunctului desemnat prin testament, adică cel căruia i s-a conferit vocație la universalitatea moștenirii.
- ⁴⁴ Substituția vulgară era frecvent folosită în testamente de către romani, în principal pentru a nu rămâne fără un continuator al persoanei defunctului.
- ⁴⁵ Dualitatea drept civil – drept pretorian a fost caracteristică dreptului roman. Dreptul civil era bazat pe Legea celor XII Table (a. 449 a.Chr.) și conținea un set de reguli ce au devenit în timp desuete, incapabile de a mai soluționa problemele societății romane de la sfârșitul Republicii (sec. II a.Chr.). Așa cum în Anglia sistemul *Equity* a venit începând din sec. XVI să corecteze *common law*-ul ajuns în anchiloză, la Roma soluțiile propuse de pretor în baza competenței conferite de legile *Aebutia* (149-126 a.Chr.) și *Iulia iudiciaria* (17 a.Chr.) au format un sistem paralel și progresist – cel al dreptului pretorian.
- ⁴⁶ Hanga, Bob, *op.cit.*, p. 224 nr. 15; Jean-Philippe Lévy, André Castaldo, *Histoire du droit civil*¹, Dalloz, Paris, 2002, p. 1308 nr. 708-709.
- ⁴⁷ Art. 700 c.civ.: „Facultatea de a accepta sau a se lepăda de o succesiune se prescrie prin timpul ce se cere pentru prescripția cea mai lungă a drepturilor imobiliare”. Acest termen era determinat de art. 1890 c.civ.: „Toate acțiunile atât reale cât și personale pe care legea nu le-a declarat neprescriptibile, și pentru care n-a defipt un termen de prescripțiune, se vor prescrie prin 30 de ani, fără ca cel ce invocă această prescripțiune să fie obligat a produce vreun titlu și fără să i se poată opune reaua credință”.
- ⁴⁸ Pentru detalii asupra succesiunii actelor normative, v. Mihail Eliescu, *op.cit.*, p. 96-97.
- ⁴⁹ Rezumăm aici doar principalele controverse. Pentru detalii asupra tuturor problemelor ce s-au ridicat, v. Eliescu, *op.cit.*, p. 97-113; Deak, *op.cit.*, p. 441-454; Chirică, *op.cit.*, p. 385-394, cu jurisprudența și doctrina acolo indicate.
- ⁵⁰ Legea notarilor publici și a activității notariale, publicată în M.of., p. I, nr. 92/16.V.1995.
- ⁵¹ Republicată cu modificările cerute de art. 218 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a codului civil, în M.of. nr. 732/21.X.2011.

⁵² Art.840 – **Prescripția dreptului de opțiune succesorală.** (1) Dreptul de opțiune succesorală se prescrie în termen de 6 luni de la data deschiderii succesiunii.

(2) Termenul de prescripție curge de la data:

- a) nașterii celui chemat la moștenire, dacă nașterea s-a produs după deschiderea succesiunii;
- b) înregistrării morții în registrul de stare civilă, dacă înregistrarea se face în temeiul unei hotărâri judecătorești de declarare a morții celui care lasă moștenirea, afară numai dacă succesibilul a cunoscut faptul morții sau hotărârea de declarare a morții la o dată anterioară, când va curge termenul de la această din urmă dată
- c) la care legatarul a cunoscut sau trebuia să cunoască testamentul prin care a fost instituit ca legatar, dacă acesta este descoperit după deschiderea succesiunii;
- d) la care succesibilul a cunoscut sau trebuia să cunoască legătura de rudenie pe care se întemeiază vocația sa succesorală, dacă el a cunoscut-o după deschiderea succesiunii.

(3) Pentru moștenitorii legali din clasele subsecvente, termenul de prescripție este de 2 luni și începe să curgă de la data expirării termenului în care succesibilii din clasa anterioară puteau să-și exercite dreptul de opțiune succesorală, dispozițiile alin.(2) lit.a) și d) fiind aplicabile.

(4) Succesibilul care nu a acceptat succesiunea în termenul de prescripție a dreptului de opțiune succesorală este considerat străin de moștenire.

⁵³ Marian Nicolae, *Tratat de prescripție extinctivă*, Universul juridic, București, 2010, p. 453 cu nota 3.

⁵⁴ Deak, *op.cit.*, p. 445-448 nr. 265; Chirică, *op.cit.*, p. 388 nr. 519.

⁵⁵ Art. 881 – **Prescripția dreptului de opțiune.** Alineatul 2: „[...] Pentru cei din clasa chemată în al doilea rând la moștenire, dreptul de a alege între acceptare sau renunțare se prescrie prin 2 luni socotite de la expirarea termenului de 6 luni, afară numai dacă ci din clasa chemată în prim rând au renunțat mai înainte, când termenul de 2 luni va curge de la această dată. În toate cazurile, termenul nu poate fi mai scurt decât 6 luni de la deschiderea moștenirii”.

⁵⁶ „Cu alte cuvinte, termenul de opțiune este unic și începe să curgă de la data morții celui care lasă moștenire nu numai pentru succesibilii chemați în primul rând la moștenire (moștenitori dintr-o clasă mai apropiată sau de un grad mai apropiat ori legatarul desemnat în primul rând în cadrul substituției vulgare), dar și pentru succesibilii subsecvenți (dintr-o clasă sau de un grad mai îndepărtat ori legatarul desemnat pentru cazul în care primul gratificat nu ar putea sau nu ar voi să primească legatul)” (Deak, *op.cit.*, p. 446-447). În același sens: Chirică, *loc.cit.supra*.

⁵⁷ Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică ...*, vol. III/2, Socec, București, 1912, p. 260. În același sens se exprima și profesorul Deak: “fiind vorba de dreptul de opțiune unic și indivizibil al defunctului, retransmis – ca atare – asupra propriilor moștenitori, el urmează să fie exercitat unitar, așa cum l-au dobândit” (Deak, *op.cit.*, ediția 1999, p. 433).

⁵⁸ Art. 692 C.civ.: „Când cel căruia se cuvine o succesiune a murit fără să se fi lepădat de dânsa, sau fără s-o fi acceptat expres sau tacit, erezii săi pot de-a dreptul să o accepte sau să se lepede de dânsa”.

⁵⁹ Art. 693: „Dacă erezii nu se învoiesc pentru acceptarea sau pentru lepădarea succesiunii, succesiunea se va accepta sub beneficiu de inventar”.

⁶⁰ Alexandresco, *op.cit.*, p. 261; Eliescu, *op.cit.*, p. 89; Deak, *loc.cit.supra*; Chirică, *op.cit.*, p. 372.

⁶¹ Cod VI.30.19.

⁶² Alexandresco, *op.cit.*, p. 262.

⁶³ E.g., procedura pentru primul decedat este deja deschisă de un alt succesibil al său, pe rolul altui notar decât cel sesizat de erezii succesibilului care nu a apucat să opteze.

⁶⁴ Art. 775 C.Nap.: „Nul n'est tenu d'accepter une succession lui échue”; art. 785 C.Nap.: „Le successeur qui renonce est censé n'avoir jamais été successeur”.

⁶⁵ „Partea renunțătorului profită coerezilor săi; dacă este singur, succesiunea trece la gradul următor”.

⁶⁶ ART. 1065 – **Legatul conjunctiv**.

(1) Legatul cu titlu particular este prezumat a fi conjunctiv atunci când testatorul a lăsat, prin același testament, un bun determinat individual sau generic mai multor legatari cu titlu particular, fără a preciza partea fiecăruia.

(2) În cazul legatului conjunctiv, dacă unul dintre legatari nu vrea sau nu poate să primească legatul, partea lui va profita celorlalți legatari.

(3) Prevederile alin. (2) se aplică și atunci când obiectul legatului conjunctiv îl constituie un dezmembrământ al dreptului de proprietate.

⁶⁷ ART. 1072 – **Destinația bunurilor constituind obiectul unui legat ineficace**. Ineficacitatea legatului din cauza nulității, revocării, caducității sau desființării pentru nerealizarea condiției suspensive ori pentru îndeplinirea condiției rezolutorii profită moștenitorilor ale căror drepturi succesoriale ar fi fost micșorate sau, după caz, înlăturate prin existența legatului sau care aveau obligația să execute legatul.

⁶⁸ Eliescu, *Moștenirea ...*, p. 283-284 §4.

⁶⁹ Chirică, *op.cit.*, p. 56 nr. 33, unde autorul scrie – ca și Eliescu – despre „comoștenitorii chemați la moștenire împreună cu nedemnul, care vor beneficia de dreptul de crescământ”. În aceeași carte însă, afirmă (p. 264) că „în mod impropriu noțiunea este utilizată și în contextul moștenirii legale în cazul în care un moștenitor renunță la succesiune, iar de acest lucru profită comoștenitorii în sensul că le sporesc cotele succesoriale” și îl critică pe Eliescu în nota 2 de subsol; după care continuă: „ne întrebăm de ce sporirea drepturilor comoștenitorilor legali ca urmare a renunțării unuia sau altuia dintre ei la moștenire este „acrescământ”, iar sporirea drepturilor celor ținuți la plata legatelor ineficace nu? Inconsecvența este evidentă”. Credem că evidenta contrazicere se datorează unei scăpări.

⁷⁰ Alexandresco, *Explicațiunea ...*, vol. IV/2, Socec, București, 1912, p. 487.

⁷¹ V. *Explicațiunea ...*, vol. IV/2, p. 481-496 și vol. III/2 p. 287-288.

⁷² V. în acest sens enumerarea condițiilor cerute pentru a opera acrescământul, în vol. IV/2 la p. 486-487.

⁷³ Deak, *op.cit.*, p. 291-293 nr. 172.

⁷⁴ Deak, *op.cit.*, p. 424 nr. 251.

⁷⁵ Chirică, *op.cit.*, p. 369-370 nr. 488, cu autorii și practica citați pentru opiniile pro și contra exprimate.

⁷⁶ « L'acceptation peut être expresse ou tacite : elle est expresse quand on prend le titre ou la qualité d'héritier dans un acte authentique ou privé ; elle est tacite quand l'héritier fait un acte qui suppose nécessairement son intention d'accepter et qu'il n'aurait droit de faire qu'en sa qualité d'héritier ».

⁷⁷ « L'acceptation pure et simple peut être expresse ou tacite. Elle est expresse quand le successible prend le titre ou la qualité d'héritier acceptant dans un acte authentique ou sous seing privé. Elle est tacite quand le successible saisi fait un acte qui suppose nécessairement son intention d'accepter et qu'il n'aurait droit de faire qu'en qualité d'héritier acceptant ».

⁷⁸ Art. 476 – **Accettazione tacita**. L'accettazione è tacita quando il chiamato all'eredità compie un atto che presuppone necessariamente la sua volontà di accettare e che non avrebbe il diritto di fare se non nella qualità di erede.

⁷⁹ « Toute cession, à titre gratuit ou onéreux, faite par un héritier de tout ou partie de ses droits dans la succession emporte acceptation pure et simple.

Il en est de même :

1° De la renonciation, même gratuite, que fait un héritier au profit d'un ou de plusieurs de ses cohéritiers ou héritiers de rang subséquent ;

2° De la renonciation qu'il fait, même au profit de tous ses cohéritiers ou héritiers de rang subséquent indistinctement, à titre onéreux ».

⁸⁰ « Les actes purement conservatoires ou de surveillance et les actes d'administration provisoire peuvent être accomplis sans emporter acceptation de la succession, si le successible n'y a pas pris le titre ou la qualité d'héritier. »

⁸¹ « Tout autre acte que requiert l'intérêt de la succession et que le successible veut accomplir sans prendre le titre ou la qualité d'héritier doit être autorisé par le juge. »

⁸² „Rațiunea existenței acestei prevederi conferă certitudine dreptului moștenitorilor de a dispune de bunurile dobândite în această calitate în urma dezbaterii procedurii succesoriale notariale și a ieșirii din indiviziune. În lipsa unei asemenea reglementări s-ar crea incertitudini cu privire la numărul moștenitorilor acceptanți (atâta timp cât aceștia nu au înțeles să își manifeste opțiunea succesorală), circuitul civil al bunurilor dobândite în urma moștenirii ar fi întrerupt sine die, lăsând la bunul plac al succesibililor să abuzeze de prezumția de acceptare a moștenirii” (UNNPR, *Codul civil al României. Îndrumar notarial*, Monitorul oficial, București, 2011, p. 421).

⁸³ Pentru sinteza fiscalității succesoriale la noi și, comparativ, în alte țări europene, v. materialul nostru "Éléments de droit roumain applicables aux successions et aux donations", în vol. "La fiscalité des successions et des donations internationales" (coord. Edouard-Jean Navez), Bruylant, 2011, pp. 557-565.

⁸⁴ « L'acceptation confirme la transmission qui s'est opérée de plein droit au moment du décès ».

⁸⁵ **ART. 1119 – Acceptarea forțată**

(1) Succesibilul care, cu rea-credință, a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul succesoral sau a ascuns o donație supusă raportului ori reducăunii este considerat că a acceptat moștenirea, chiar dacă anterior renunțase la ea. El nu va avea însă niciun drept cu privire la bunurile sustrate sau ascunse și, după caz, va fi obligat să raporteze ori să reducă donația ascunsă fără a participa la distribuirea bunului donat.

(2) Moștenitorul aflat în situația prevăzută la alin. (1) este ținut să plătească datoriile și sarcinile moștenirii proporțional cu cota sa din moștenire, inclusiv cu propriile sale bunuri.

⁸⁶ „Legatarul cu titlu particular nu este obligat să suporte datoriile și sarcinile succesiunii. Prin excepție, el răspunde pentru pasivul succesoral, însă numai în limita valorii bunului sau bunurilor ce formează obiectul legatului, valoare socotită la data deschiderii succesiunii, dacă testatorul a dispus în mod expres în acest sens sau a grevat bunul ori bunurile respective cu garanții sau alte sarcini reale (subl.ns. – MDB), precum și atunci când legatul are ca obiect un grup de bunuri cuprinzând atât drepturi cât și obligații”.

⁸⁷ Din nou cu excepția de la art. 1107 NCC.

⁸⁸ „Dispozițiile art. 669 - 686 se aplică și partajului succesoral în măsura în care nu sunt incompatibile cu acesta”.

⁸⁹ „Fiecare coproprietar devine proprietarul exclusiv al bunurilor sau, după caz, al sumelor de bani ce i-au fost atribuite numai cu începere de la data stabilită în actul de partaj, dar nu mai devreme de data încheierii actului, în cazul împărțelii voluntare, sau, după caz, de la data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești”.